

Boeken

Water in the Middle East and in North Africa

Resources, Protection and Management
door Fathi Zereini en Wolfgang Jaeschke
(red), Springer-Verlag, Berlin, 2004, geb,
369 pag, ISBN 3-540-20771-6, € 96,25.

Een boek met als onderwerp 'Water in het Midden-Oosten' zal al snel politieke stellingen bevatten – iets wat we bij 'Water in the Netherlands' daarentegen niet zo snel verwachten. Drie jaar geleden verscheen het boek «Diplomacy on the Jordan», een enigszins belangrijk werk over de onderhandelingen over de verdeling van het water uit de Jordaan vanaf eind 19^e eeuw; een boek dat evenwel in geen enkele Nederlandse bibliotheek te vinden is. Al eens eerder heb ik in deze rubriek gemeld dat de kwaliteit van de bibliotheken en ook het aanbod van wetenschappelijke boekhandels zienderogen achteruit gaat. Desinteresse bij het ministerie van OCW helpt hierbij ook al niet.

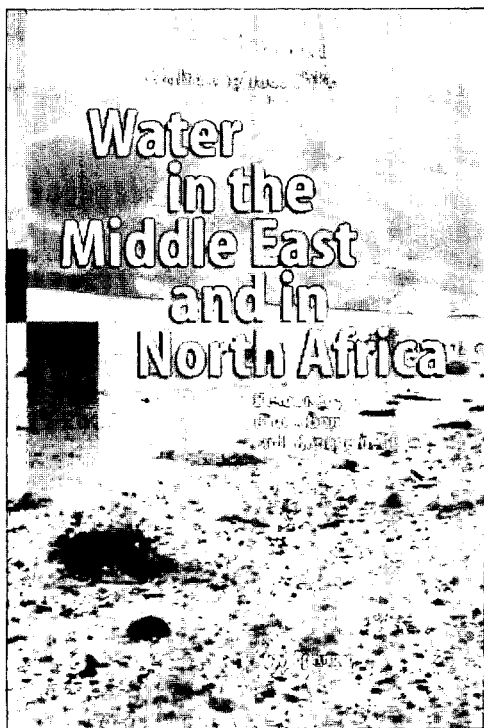
«Diplomacy on the Jordan» beschrijft de disputen tussen de landen aan de oevers van de Jordaan, en de wijze waarop decennialang is getracht tot overeenstemming te komen over de verdeling van het water. De verschillende rollen van de buurlanden en ook de rol van de V.S. worden beschreven. Dat de natuur bij deze onderhandelingen een niet noemenswaardige rol heeft gekregen, blijft helaas wat onderbelicht. Het peil van de Dode Zee is inmiddels tientallen meters gedaald, hetgeen werk oplevert voor geomorfologen die enthousiast de enorme terugschrijdende erosie als gevolg van de meerspiegeldaling bestuderen. Het boek verhaalt verder (hier en daar wat te) uitgebreid over de onderhandelingsprocessen tussen 1950 en 1974, het jaar waarin een overeenstemming werd bereikt. Op bepaalde punten lijkt de auteur de eer wat naar

zich toe te trekken, terwijl van de andere zijde van de Jordaanoever inmiddels vraagtekens bij enkele details zijn geplaatst. Het boek geeft een werkelijk interessant beeld van de percepties aan beide zijden der oever. "Fact are fact, but perceptions are reality", zei Malin Falkenmark midden augustus ter afsluiting van het Stockholm Water Symposium.

Na «Diplomacy on the Jordan» is er bij mijn weten weinig in boekvorm verschenen over het water in deze regio. «Water in the Middle East and in North Africa» trok zodoende de aandacht. Ik had natuurlijk ook verwachtingen, die niet geheel werden vervuld. Terwijl het voorwoord de nadruk legt op samenwerkingsprocessen, gestimuleerd door Duitse interventie en bemiddeling, komt de inhoud wat samengeraapt en soms zelfs enigszins kortzichtig over.

Neem het stukje (9 pagina's) over de Jordaan. Het bevat in 8 pagina's staccato een opsomming van de karakteristieken: waar begint en eindigt de rivier, welke zijrivieren zijn er, hoeveel water stroomt daar en hoeveel water wordt er gebruikt. Van de elf referenties op de achtste pagina verwijzen er vier naar de (in Duitsland werkzame) auteurs zelf, de overige naar Palestijnse rapporten. Geen andere publicaties, niet uit Israël, niet uit Jordanië, noch uit andere landen. Munther Haddadin, auteur van het eerder genoemde onderhandelingsboek, wordt niet genoemd. Dit had een mooi voorbeeldverhaal kunnen zijn, geschreven door drie auteurs, uit elk buurland één. Helaas is de werkelijkheid anders.

Het valt vervolgens op dat de auteurs van de hoofdstukken onafhankelijk van elkaar lijken te schrijven, en dat de redacteurs er niet in zijn geslaagd een en ander wat vloeiender aan elkaar te lijmen. Dit heeft ertoe geleid dat er geen uniformiteit in de naamgeving is. Zo schreven auteurs Ghassan Aby Ju'ub en Kurt Schetelig het verhaal over de Jordaan en het gebruik van het water daaruit door naburige landen. Zij

hebben het over “Lake Tiberias (Sea Genazareth, Sea of Galilee)”. Het daarop volgende verhaal over waterkwaliteitsbeheer in Noord-Israël is geschreven door een lokale bewoner uit de omgeving van Lake Kinneret. Ogenschijnlijk heeft dit niets met het voorafgaande hoofdstuk te maken, doch het betreft hier hetzelfde meer. Het was toch mooi geweest als ergens in het boek deze link zou zijn gemaakt.

In een ander verhaal (van dezelfde auteurs), ditmaal over oppervlaktewater in Jenin, wordt voor de Arabische benaming van rivieren gekozen, ook als deze voor 80% in Israël stromen. De belangrijkste rivier die bij Haifa uitmondt, wordt bijvoorbeeld in het Arabisch Nahr Al-Muqatta’ genoemd. Een duidelijke verwijzing naar de naam zoals we deze in de atlanten of andere literatuur kunnen vinden, Qishon, ontbreekt. Ook hier slechts referenties uit Duitsland en Palestina, alsof er in het geheel niets van enig belang in Israël is verschenen, terwijl de monding van de rivier de grootste haven

van Israël vormt. Opmerkelijk is dat een groot deel van de informatie gebaseerd is op bronnen op Internet: Columbia Encyclopedia, Encyclopedia Britannica (hit nummer één bij Google).

De elf pagina’s van het verhaal hadden grotendeels vervangen kunnen worden door een duidelijk kaartje en een grafiek of twee. Nu is het alweer een opsomming van feiten: waar beginnen de rivieren, hoe stromen ze, langs welke plaatsen, op welke hoogte, met welk debiet, wanneer. Inderdaad, zo’n kaartje zou de lezers ook helpen om snel te achterhalen dat de Nahr Al-Muqatta’ in Israël Nahal Qishon wordt genoemd. Er zijn geen kruisverwijzingen, en we zouden kunnen denken met verschillende waters van doen te hebben. Quod non, dus.

Andere stukjes in het eerste hoofdstuk gaan onder meer over Hula, een vanuit esthetisch en milieuoogpunt geheel verziëkt voormalig wetland in Noord-Israël; over de rol van niet-stationaire stroming; over waterbeheer in Palestina. Steeds weer blijkt er discussie over de juistheid van gegevens. Uit het niets zomaar twee verwijzingen naar rapporten van Arjen Hoekstra e.a., in de UNESCO-IHE-reeks ‘Value of Water’, opvallend genoeg in een artikel van de enige Engelse auteur.

Hoofdstuk 2 bevat verhalen over ‘Water Protection’:

- De resultaten van ‘langjarige technische samenwerking in het Midden-Oosten’, een beschrijving van een project in Midden-West-Jordanië, een samenwerking tussen Duitsland en Jordanië.
- De kartering van grondwaterkwetsbaarheid in Jordanië, Syrië en Egypte (“Middle East”), watervoorziening en de kwaliteit van kraanwater; een algemeen verhaal dat zich overal ter wereld had kunnen afspelen, aangevuld met de vermelding dat de kwetsbaarheid ook is onderzocht in Libanon, Palestina en Jordanië.

- Behandeling en hergebruik van afvalwater in Israël: wat de titel zegt.
- Geïntegreerde afvalwaterconcepten voor olijffabrieken in op de Westelijke Jordaanoever, Palestina: een beschrijving van een technologie die het sterk verontreinigde afvalwater dat bij de productie van olijfolie vrijkomt, reduceert.
- Het verspreidingspatroon van enkele anorganische verontreinigingen in bodem en grondwater bij een afvalwaterbehandelingstation in Noordoost-Egypte, keurig gelegen op een infiltratiegebied voor een zand-grind-aquifer.
- Een beschrijving van een benadering voor afvalwaterbehandeling met voorbeelden uit Mali, China, Egypte, Cuba, Burkina Faso en Botswana, die enigszins een vreemde eend in de bijt is.
- Waterbeheer in West-Afrika. (Weer een vreemde eend.)
- Als eennalaatste capaciteitsopbouw in Palestina op het gebied van water middels een Duits programma waarbinnen in de periode 1995–2000 meer dan 600 ingenieurs zijn opgeleid.
- Als laatste een methode voor efficiënt grondwaterbeheer door organisaties met een klein budget.

Hoofdstuk 3 gaat vervolgens in op waterbeheer:

- Watergebruik in een semi-aride zone: de Hulavallei in Israël. Verwijdering van verontreinigingen en management van landbouw en ecotoerisme: een antropogeen wetland alwaar men middels dialoog en lokale samenwerking landbouw, natuurbeheer en waterkwaliteitsbeheer hand in hand tracht te laten verlopen.
- Toepassing van regionalisatie van hydrogeologische data voor grondwatermodellering aan de hand van een geval in Duitsland en een in Noord-Algerije.
- Politieke, technische en financiële obstakels voor waterbeheer in Palestina. Een beetje een raar geschreven verhaal, met paragrafen van drie zinnen en veel opsommingen (bijvoorbeeld van de obstakels). Wel een heldere, harde conclusie: “Currently the spirit of cooperation between the Palestinians and Israelis as partners does not exist.” Eerst vrede, is de boodschap. Anderen zien water juist als bron van vrede, als mogelijkheid voor samenwerking in plaats van conflicten.

Het hoofdstuk gaat verder met vijf verhalen:

- Modellering van de Westelijke Aquifer in Palestina en Israël.

Op een gegeven moment stak een lichte hoofdpijn op als gevolg van de soms onscherpe afbeeldingen. Uit spelfouten blijkt dat er een Duitse invloed is – spelfouten die in eerste instantie door een automatische controle eruit hadden kunnen worden gehaald, in laatste instantie door de redacteurs of de uitgever zelf.

Hoofdstuk 4 tenslotte bevat zes verhalen over water als bron van conflicten:

- Waterbeheer en waterconflicten in het Midden-Oosten – vergezeld van een kaartje dat we al een paar keer eerder in het boek hebben gezien, nu wat groter en nog wat minder scherp – waarbij de auteur meent dat watertonnen wettelijk verplicht zouden moeten worden.
- Syrië en Turkije in ‘Water Diplomacy’ (1962–2003), waarin de auteur concludeert dat “the process of negotiation has been mixed but predominantly conflictual”.
- Waterproblemen langs de Eufraat en de Tigris. Ook hier is de verdeling van water tussen de staten niet bevredigend. Irak heeft het hoogste verbruik en Syrië het laagste, hoewel alle landen relatief weinig water gebruiken ten opzichte van nattere landen. De auteur wijst op het belang van uniforme wetenschappelijke

en sociale criteria, die internationaal geaccepteerd zijn, voordat men het gaat hebben over de onderlinge verdeling van water tussen landen.

- Het water van de Jordaan in de context van het Midden-Oostenconflict. Geconstateerd wordt dat het meeste water zich juist bevindt op plekken waarover politiek dispuut is. Ik vraag mij af of hier oorzaak en gevolg niet worden omgedraaid. Is er niet *juist* dispuut, omdat de gebieden belangrijk zijn voor het water vanwege hoge neerslag (Golan, Westelijke Jordanoever)? Opgemerkt wordt onder meer dat 64% van het zoete water opgaat aan akkerbouw, die maar voor zo'n 3% bijdraagt aan het bruto nationaal product. Water moet worden omgezet in geld, begrijp ik.
- Waterconflicten rondom de Orontes en Litani. Beide rivieren ontspringen vlak bij elkaar in Turkije, doch leveren verschillende conflicten op, omdat hun stroomgebied aanzienlijk uit elkaar ligt. Dat meende ik althans op te mogen maken uit een gepresenteerd kaartje (11 bij 13 cm) van het Midden-Oosten, waarop twee rivieren dik zijn afgedrukt. Nadat mij vervolgens opviel dat de rivieren wel erg dicht bij de Eufraat en de Tigris in de buurt lagen, bleek bij nadere beschouwing van de figuur onder gebruikmaking van een loep dat het twee haardunne streepjes van nog geen millimeter lengte betreft op genoemd kaartje – een kaartje dat derhalve volstrekt ongeschikt is om ook maar iets duidelijk te maken over de ligging van de rivieren ten opzichte van elkaar of van landsgrenzen. Nadere studie (in de eigen atlas) leert dat de rivieren in Noordoost-Libanon ontspringen, de Orontes naar het noorden door Syrië en Turkije stroomt, en de Litani naar het zuidwesten louter door Libanon. Benieuwd naar de problemen betreffende de Litani in Libanon las ik een verhaal over Zionisten

dat in 1905 begint. Louter de laatste alinea gaat over een actueel conflict, maar dat betreft niet de Litani. Een ietwat verongelijkte toonzetting doet vermoeden dat men er iets mee wil.

Water in the Middle East and in North Africa

- 1 Water Resources
 - 2 Water Protection
 - 3 Water Management
 - 4 Water as Source of Conflict
-

De meeste verhaaltjes zijn vrij kort: een pagina of 10. Dit leest prettig, maar soms zijn ze net te kort, met name als ze interessant zijn. De literatuurverwijzingen laten vaak te wensen over, helemaal als betreffende internationale wateraangelegenheden slechts bronnen uit één land worden gehanteerd.

De verhalen staan op zich, wat enerzijds prettig is omdat de lezer overal in het boek kan beginnen, anderzijds worden we wat gaar als we voor de zoveelste keer een kaartje met de ligging van de landen van het Midden-Oosten zien, helemaal als het hetzelfde kaartje is, maar nu wat groter (onscherp) of kleiner (onleesbaar) afgedrukt. Enige consistente redactie in de layout van de figuren had geen kwaad gekund: een vage scan van enkele lijnen die rivieren voorstellen kan met eenvoudig hand- of computerwerk binnen korte tijd tot een leesbare figuur sterk worden verbeterd.

Mijn indruk is dat het boek behept is met een wat beperkte invalshoek – of, beter: een scala aan facetten met een beperkte invalshoek. Facetten die niet aaneensluiten, geen geheel vormen. Kortom: fragmenten. Waarschijnlijk is dit een gevolg van de bezetting van de bijeenkomst die ten grondslag lag aan de uitgave. Meer bijdragen uit Egypte, Israël, Jordanië, Libanon en Syrië zouden voor een meer evenwichtig overzicht van de materie kunnen hebben gezorgd. Het is

daarbij wat verwarrend dat de vele auteurs met Arabisch aandoende namen in Duitsland werken maar louter (moeilijk beschikbare) Palestijnse literatuur lijken te gebruiken, waardoor ik regelmatig schipperde met de vraag of ik nu te maken heb met een politiek getint verhaal, of met een wetenschappelijke beschouwing over verdeling of kwaliteit van het water.

Een samenvattend hoofdstuk ontbreekt. «Water in the Middle East and in North Africa» bevat casestudies zonder veel samenhang, anders dan het geografische gebied dat ze beschrijven. De beperkte groep auteurs geeft een aardig beeld, zij het niet volledig. Er is samenwerking noch synthese, een bundeling van diverse bronnen. Daarom is het boek niet minder interessant, maar de samenhang ontbreekt wat. Goodwill is er, en wellicht ook vooruitgang. Ook het beeld dat men moet samenwerken, waarbij samenwerken nu nog naast elkaar is in plaats van met elkaar.

Het proces «From Potential Conflict to Cooperation Potential – Water for Peace», dat voorafgaand aan het derde Wereld Water Forum door UNESCO en Green Cross International is gestart, had ook kunnen worden genoemd. Standaardwerken over het onderwerp, zoals van Aaron Wolf, Munther Haddadin, en het werk van Uri Shamir, die in 2000 de «International Hydrology Prize» ontving, blijven ongenoemd. Doch ook de studies die bijvoorbeeld aan de Universiteit van Haifa zijn gedaan naar de combinatie 'conflicten en water', maar ook naar de hydrologie, blijven onbelicht.

Blijft de kip-of-het-ei-vraag: kan het belang van water leiden tot internationale samenwerking, of is die samenwerking een vereiste voordat we het over het belangrijke water gaan hebben? Vrijwel allen hebben ze een strofe erover in de conclusie van hun verhaal, doch de verschillende auteurs zijn het hier niet over eens.

Gehanteerde literatuur:

- Donkers, H. (1994)** Water, de witte olie: Water, vrede en duurzame ontwikkeling in het Midden-Oosten; Novib, in samenwerking met Uitgeverij Jan van Arkel, Utrecht.
- Haddadin, M.J. (2001)** Diplomacy on the Jordan: International Conflict and Negotiated Resolution; Natural Resource Management and Policy, deel 21, Kluwer Academic Publishers, Boston.
- Haddadin, M.J. (2002)** Response to commentary by Uri Shamir in Vol 26:1, February 2002; in: *Natural Resources Forum*, vol 26, nr 3, pag 254–255.
- Kliot, N. (1994)** Water Resources and Conflict in the Middle East; Routledge, Londen.
- Neue Zürcher Zeitung (2003)** Sonderbeilage Wasser – Ein kostbares Gut; 8./9. November 2003, NZZ, Zürich.
- Shamir, U. (2001)** (red) Negotiation over water: Proceedings of the Haifa Workshop, 1997; Series Technical Documents in Hydrology, nr 53, IHP-V Project 4.1, UNESCO, Parijs.
- Shamir, U. (2002)** Comment on Munther J. Haddadin's Diplomacy on the Jordan: International Conflict and Negotiated Resolution; in: *Natural Resources Forum*, vol 26, nr 1, pag 75–78.
- UNESCO (2004)** PCCP Publications 2001–2003: Summary Document; IHP-VI | Technical Documents in Hydrology | PCCP Series, nr 30, publicatienummer SC-2003/WS/39.

Many thanks to Ms. Dina Vachtman, M.A., for her much-valued comments.

Michael R. van der Valk